

A BÁNÁTI NEMZETI TANÁCSOK TÖRTÉNETÉBŐL*

— 1918 novemberére —

LÖRINCZ PÉTER

Ismeretes, hogy a nemzeti tanácsokat 1918 novemberében kettős céllal hívták életre: először, hogy letörjék a forradalmi kísérleteket falun, és másodsor, hogy meggyorsítsák a felszabadulást és az egyesülést. Ez a kettősség az 1918-ban végrehajtott egyesülésre is ráütötte bélyegét. Ugyanis az egyesülés lényegében haladó volt, a végrehajtás módja szerint azonban maradvánvá lett, mert egyúttal a forradalmi kísérletek elfojtásával járt. Mindez általában közismert dolog. Ámde hogy Bánátban is hasonló helyzet volt, az eddig még nem nyert bizonyítást, sőt nem is ismert eléggé, mert a bánáti nemzeti tanácsokról szóló anyag csak mostanában került napfényre. Abban a helyzetben vagyok, hogy a temesvári és a pancsovai Szerb Nemzeti Tanács többé-kevésbé ismert, még feldolgozatlan vagy irányzatosan feldolgozott jegyzőkönyveim kívül most teljes egészében bemutatathatom a pancsovai jegyzőkönyveket, úgyszintén a csak most előkerült nagybecskereki jegyzőkönyveket, s részben a Bela Crkva-ít is. Mind arról tanúskodnak, hogy az első világháborút közvetlenül megelőző és a háborús évek alatti bánáti állapotok s események között bizonyos folytonosság van. Bánát ugyanis már a XIX. század végétől forradalmi erjedés színtere (1897, 1904, 1906, 1912). Itt a munkásmozgalom és a polgári baloldal együttműködésével is találkoztunk (1911—1914), úgyhogy ez a vidék lett egyúttal a nemzeti forradalom központja is (1912—14); mindenekelőtt Vasa Stajic „újszerb” mozgalomára gondolunk (Pancsova, Kikinda), hiszen ő is együttműködött a szocialistákkal.

Az egész eddig feltárt anyag arról tanúskodik, hogy Bánát 1918-ban a forradalmi erjedés folyamatába került, s hogy itt társadalmi és nemzeti forradalomról egyaránt szó volt. Ez a mozgalom azonban ösztönös volt, hiányzott a központi irányítás. Továbbá az is megállapítható, hogy a polgári baloldal és általában a proletariátus korábbi együttműködése helyébe most a polgári osztály és a jobboldali szocialista vezetőség együttműködése lép. Egyesült erővel szembefordulnak a forradalmi kísérletekkel, és arra töreksenek, hogy 1.) meggyorsítsák az egyesülést, és 2.) hogy megnyerjék és lefegyverezzék a tömegeket, ha lehet, bizonyos engedmények árán, ha nem, erőszakkal. A helyzetet a

* Ezt a közleményt 1967. október végén „Az októberi forradalom és Jugoszlávia népei” címmel Kotorban tartott szimpóziumon olvasta fel a szerző szerbhorvát nyelven.

vidék nemzetiségi összetételének tarkasága is bonyolította. A szerbek, románok és részben a szlovákok az egyesülés hívei voltak; a magyarok és részben a németek pedig demokratikus, de magyar Bánátot akartak. Szociális téren mégis valamennyien a régi rendszer megdöntését óhajtották (a proletariátus, mindenekeelőtt falun), vagy pedig — ellenkezőleg — arra törekedtek, hogy a forrongást egyesült erővel letörjék (a polgárság és szövetségeseik).

Szociális szempontból valamennyi nemzeti tanácsnak többé-kevésbé azonos céljai voltak: bármi áron, szép szóval vagy erőszakkal, elfojtani a forrongást; nemzeti szempontból azonban a tanácsok két típusát kell megkülönböztetni. A szerb (román) nemzeti tanácsok az egyesülés siettetésére törekedtek; a magyar (német) nemzeti tanácsok ellenkeztek ezt, noha együttműködtek a szerbekkel is a lázadó néppel szemben. A Bánátban megalakult nemzeti tanácsok (NT) első típusának fő képviselője a pancsovai Szerb Nemzeti Tanács (SZNT). A második pedig a becskeréki (zrenjanini) Magyar Nemzeti Tanács (MNT). Ezekről szeretnék beszélni, részint először ismertetve őket (a becskeréki tanács esetében), részint pedig először a tudomány fényében (a pancsovai tanács).

1.

Mielőtt áttérnék tárgyam kifejtésére, néhány szót kell szólnom a bánáti falvakban tapasztalt forrongásokról. Nemcsak azért, mert a tanácsok munkáját kapcsolatba kívánom hozni a nagy Októberrel, mely egyik előidézője volt az itteni forradalmi kísérletnek, hanem azért is, mert a tanácsok tevékenységét, sőt egyáltalán létezését, életre hívását sem lehet megérteni anélkül, hogy tudnánk a nép megmozdulásairól, hiszen végeredményben azok letörésére alakultak meg. Ez a forrongás kiterjedt Horvátországra, a Szerémségre, Bácskára, de az egész aradi—bánáti vidékre is Pancsováig és Borčáig, ugyanolyan mértékben, ahogyan Magyarországra is. Az egész akkori sajtó s a levéltári anyag is bizonyítja mindezt. Valóságos útközetokről értesülünk egyfelől a még itt-ott fegyverben álló hű hadseregrészek vagy hamarjában toborzott csapatok, másfelől a katonaszökevények, hazatérő frontkatonák és az agrárproletariátus között. Megalakul a Bánáti Köztársaság is — mely azonban hamarosan a Magyar Népköztársaság bánáti exponense lesz —, továbbá különböző nemzeti és katonatanácsok jönnek létre, azzal a céllal, hogy csírájában elfojtsák a társadalmi forradalmat. Jelszavuk: „A forradalomnak vége! Térjetez vissza munkátokhoz!” A polgárság ezért zászlója alá igyekezett terelni mind a Bánáton át visszavonuló magyar és német katonacsoportokat, mind pedig a Szerbiába tartó szerb hadifoglyokat s hazatérő magyar frontkatonákat vagy szerb dobroyoljacokat. De minthogy mindez elégtelennek bizonyult a falusi tömegekkel szemben, a magyar polgárság is örömmel üdvözölte a közeledő szerb és antantcsapatokat, abban reménykedve, hogy szuronyaik hegyén — a nemzeti szabadság mellett — a forradalom pusztulását hozzák.

Nincs itt hely arra, hogy a falunak ezeket a megmozdulásait összefüggésbe hozzuk a bánáti agrárproletariátus korábbi mozgalmával, mégis rá kell mutatnunk néhány konkrét mozzanatra, melyek révén a nagy

Október hatással volt a bánáti forrongásokra. Legerősebben azokon a volt hadifoglyokon keresztül hatott Október, akik Oroszországban átálltak a forradalomhoz, és részt vettek mind a harcokban, mind pedig az agitációs munkában. Gondoljunk csak a bácskai Vukičevićre, a szérmi N. Grulovićra, a bánáti Stejićre, a pancsovai Grubanovra és Mül-lerre, de mindenképp a kükindai származású Kovácsra, aki még a háború folyamán visszatért Oroszországból, és az orosz forradalom tapasztalatait felhasználva, a 6. gyalogezred lázadásának egyik vezetője lett Pécssett (1918. május 20.), hogy aztán ugyanez év novemberében, miután elítélték és a forradalom kiszabadította rabságából, a szegedi forradalom egyik szervezője legyen és harcoljon mindhalálig!

Az októberi események azoknak a bánáti származású katonáknak a révén is hatottak, akik már 1917-ben, a fronton, megindították a barátkozási akciót — a bratyzást az orosz katonákkal. A mozgalomnak különösen arra a megható mozzanatára szeretném felhívni a figyelmet, amikor 1917 novemberének végén, a fegyverszünet megkötésekor, a katonák kilótták egész világítórakéta-készletüket, ünnepélyesen kivillagítva a csendes őserdei kárpáti éjszakát, majd elvagdosván a drótakadályokat, összeölelkeztek az oroszokkal. „Mi megtettük az első lépést! — mondogatták az oroszok. — A forradalom segítségével békét teremtettünk! Most — rajtatok a sor!” 1918 folyamán ezek a katonák hamarosan zendüléseket szerveztek az osztrák—magyar hadseregben: künn a fronton és a kaszárnyákban egyaránt. Az első itt, Kotorban tört ki, február 1-én, s itt is harcoltak bánátiak. Aztán a bácskai gyalogezred lázadt fel Pécssett, május 20-án, majd 1918. október végén a 29. és 33. bánát—aradi ezred kelt fel az olasz fronton. A 29. bánáti gyalogezred kaszárnyájában katonatanács is alakult, melynek fő szervezője az első tapasztalatokat a Donyec-medencében szerezte, ahol a magyar parancsnokság a forradalmi bányászok családjai ellen küldte ki, de ő — az októberi események hatására — megtagadta az engedelmességet. Ugyanez az Andorka Sándor szervezi meg hamarosan az első proletár Nemzeti Tanácsot is Debelyacsán, s ő lesz a szegedi forradalom egyik vezetője is. Hermál József, a Vajdasági Tartományi Pártvezetőség későbbi titkára és a JKP Politikai Bizottságának tagja is Oroszországban kezdte forradalmi munkásságát mint „megszálló”. Általában elmondhatjuk, hogy a megszálló bánát—aradi ezredek a Donyec-medencében léptek először összeköttetésbe a bolsevistákkal, hogy aztán az olasz fronton szervezzék meg ezredek zendülését. Ezek ugyanazok a katonák, akik Bánátban, 1918 novemberében, központi irányítás híján, legalább helyi szervezethez, helyi célokat és feladatokat adnak a lázadó parasztságnak. Így került sor a helyi agrár-forradalmi mozgalmakra, a nagybirtokok felosztására, a helyi „köztársaságok”, sőt „szovjet köztársaságok” létesítésére, általában a helyi hatalom átvételére vagy legalábbis megdöntésére, és a harcra a helyi hatóságok meg a falusi burzsoázia képviselői ellen (Debelyacsá, Kusić-Zlatica, alibunári járás, kumanei „vörös szöglet”, Csenita, Kovačica, Padina, Ćeska stb.). A háború előtt, a háború idején és végén történt forrongásokat mi sem illusztrálja jobban, mint az, hogy az emberek százait fogták perbe Pancsován, Szegeden és másutt. A NT-ok szervezői visszaemlékezéseikben — alkárcsak a NT-ok jegyzőkönyvei — valamennyien a forradalmi, sőt kommunista veszélyre figyelmeztetnek szüntelenül, a

polgárháborúnak nemcsak lehetőségére, hanem bizonyos kezdeti csíráira is, valamint a következő elgondolásra: „Hogy ennek útját állják... meg kell alakítani a polgárorséget”, „amíg a szerb csapatok be nem vonulnak”.

2.

A magyar októberi mozgalom (1918) maga is kettős jellegű volt. Céljai közé tartozott az 1848—49-es polgári forradalom befejezése, az összes nyílt kérdések végérvényes megoldása (beleértve a Habsburgoktól való elszakadás, az ország demokratizálásának kérdését, valamint a földkérdést), de ugyanakkor az is, hogy akár erőszakkal, akár szép szóval, felszámolja mind a proletariátus társadalmi forradalmát, mind pedig a nem magyar nemzetiségeknek Magyarországtól való elszakadási törekvéseit. Ugyanezek a célok jellemzik a nemzeti tanácsok mozgalmát is a bánáti magyar polgárság körében, annál is inkább, mert a polgárság pártjai csupán fiókjai voltak az ország többi polgári pártjának, melyeknek székhelye Pest volt. A bánáti falvak forrongásának hatására a szerbség és románság nemzeti mozgalma, úgyszintén a szerb, illetve az antantcsapatok közeledése Bánát magyar központjaihoz a becskerekai (zrenjanini) MNT politikájára is rányomta bélyegét. Annak ellenére, hogy nemegyszer kénytelen volt elfogadni a népgyűlések határozatait, mindig szem előtt tartotta az agrárproletariátus mozgalmának elfojtását. Az ezekkel az ügyekkel kapcsolatos véleményharc és döntések töltik ki a becskerekai MNT jegyzőkönyvének lapjait.

A nyugtalanságokról, fosztogatásokról, az agrárproletariátusnak a helyi hatalom megdöntésére irányuló kísérleteiről már 1918. november 4-étől kezdve érkeznek jelentések. Ezen a napon a tanács úgy döntött, hogy segítségért fordul a pesti, népi demokratikus, azaz új polgári-demokratikus kormányhoz. Katonai karhatalmat, valamint egy erőyes kormánybiztos kiküldését kéri. A polgárorség — más néven „nemzetorség” — parancsnoka hamarosan tájékoztatni fogja a tanácsot, hogy a temesvári helyorségtől puskákat és ágyúkat kért, mert a forrongás mind nagyobb méreteket ölt. A polgárorség egy megerősített egységét már ki is küldte Farkasdimba a rend helyreállítása végett. A polgárorség költségeinek fedezésére (tagjait igen jól fizették) elhatározták, hogy megadóztatják a „vagyonos osztályt”, mert — úgymond — jobb áldozatot hozni a belső béke helyreállításáért, mintsem áldozatul esni a lázadásnak. A nemzetorség egységeit más falvakba is kiküldtik, így pl. Kumaneba. A pesti kormány, illetve a bánáti köztársaság parancsnoksága (Temesváron) nem érkezett arra, hogy katonai segítséget küldjön a becskerekai MNT-nak, ezért a tanács saját nemzetorségét vetette be a lázadók ellen. Ebbe az alakulatba a régi rendorség tagjait is felvették, szervezője maga a korábbi rendőrkapitány volt, parancsnokai pedig volt főtisztek, akik most, a háború után, foglalkozás nélkül maradtak. Visszavonuló német katonák és középiskolás diákok is beléptek a gárdába. A tanács fegyvert, teherautókat és luxuskocsikat vásárolt a német hadseregtől. Ha tehette, lefegyverezte a hazatérő frontkatonákat, hogy ezzel is gyengítse a forradalmi erőket, másrészt pedig hogy jobban felszerelje a saját nemzetorségét. A MNT a forradalmi kísérletek elfojtása után — a szerb hadsereg előretörése idején — is azt

hangoztatta, hogy mindig az események hatására, a körülményektől függően cselekedett, ámde éppen ennek köszönhető, hogy — legallábbis a városban — sikerült megőrizni a békét és a vagyonbiztonságot.

Noha a karhatalom erejével lépett fel, a tanács arra törekedett, hogy eljárásaival sohase hívja ki a nép haragját feleslegesen, s arra is, hogy lefegyverezze és bizonyos engedelményekkel a maga oldalára állítsa. Megtilt minden oktalom, felesleges vérontást, azon munkálkodik, hogy — a lehetőségekhez képest — ellássa a népet élelemmel, a közellátási bizottságba pedig a kereskedők mellett parasztokat és munkásokat is beváltott. Ilyen szempontból nagyon jellemzőek a MNT kebelében lezajlott viták az új főispán személyéről és a leendő kormányformáról, amikor is a „népköztársaság” (pontosabban: polgári-demokratikus köztársaság) mellett vagy ellen foglaltak állást.

A népgyűlés — ezen választották meg a MNT tagjait — azt követelte, hogy váltsák le a reakciós Bottka főispánt, helyébe pedig nevezék ki újra a nagyon népszerű, az összes nemzetiségek és osztályok körében közkedvelt Steier Gyulát. A tanács magáévá tette ezt a követelést, a pesti kormány azonban Bottkát ugyan leváltotta, de nem nevezte ki egyúttal Steiert, mert egy „erőskezű” férfit szemelt ki.

A tanács már az első napon a népköztársaság államformája mellett nyilatkozott, ugyanakkor, amikor a nép megalakította a maga „Bánáti Köztársaságát”, s benne egyes helyi, falusi „köztársaságokat”, melyek ha nem is voltak valóságos köztársaságok, mindenképpen a régi megdöntését és az új hatalom megszervezését jelentették. Ilyenképpen a néptömegek nyomására a MNT magáévá tette a köztársasági államformát, és üdvözölte a pesti kormányt, mely — szintén népi nyomásra — maga is programjába iktatta a köztársaságot. Ennek ellenére a kormány elküldte megbízottját Becskerekre, hogy még egyszer a MNT napirendjére tűzze ezt a kérdést, és hogy azután, végül is, a nép óhaja szerint cselekedjen. A MNT ülésén a kormánybiztos a monarchia mellett agítált, ámde a többi szónok a köztársaságért szállt síkra, mert ezt az államformát a népmozgalom nyomására a kormány már amúgy is programjába vette, másrészt a MNT is a népgyűléstől kapta mandátumát, az pedig a köztársaság mellett nyilatkozott. A munkásosztály nevében a köztársaságra szavazott Macelka jobboldali szocialista is, mert, mint mondta, a szervezett munkásság mindig köztársasági hangulatú volt. Ilyenképpen a MNT „egyhangú lelkesedéssel kimondta”, hogy a demokratikus köztársaság híve, és „kívánja a köztársaság rögtönös kilkiáltását”, noha a tanács tagjai alkalmasint monarchisták voltak.

A másik jelentős probléma, mely gyakran terítékre került a MNT ülésein, a szerb kérdés volt, azaz a szerbeknek Magyarországtól való elszakadása, illetve egyesülése a többi délszláv népekkel. Crepaja szerb községből már november 5-én jelentették, hogy az ottani Szerb Nemzeti Tanács (SZNT) a magyar uralom ellen foglalt állást, és a népek önrendelkezési jogának alapján a Szerbiával való egyesülést követeli. Ennek ellenére a MNT jóváhagyja az önálló szerb nemzetiség megalakítását Becskereken, mert annak parancsnoka kijelentette, hogy alakulatainak célja szintén a rend és a vagyonbiztonság megőrzése. A tanács elsimeri a szerb nemzetiség jogát, hogy kitűzze a szerb zászlót, mi több, fegyverrel is ellátja. Közös céljuk, ti. a közrend fenntartása dolgában a becskerekeli magyar és szerb nemzeti tanács mindaddig

együttműködött, amíg a SZNT még odanyilatkozott, hogy nem kíván „politizálni”, azaz nem foglalkozik az elszakadás politikai gondolatával. A helyzet azonnal megváltozott, amint a szerbek annak a kívánságuknak adtak kifejezést, hogy át akarják venni mind a katonai, mind a polgári hatalmat. Az új helyzetben a MNT arra kényszerül, hogy elfogadja és elismerje a szerb katonai megszálló hatalmat, de ellenzi a szerb polgári, politikai hatalom bevezetését, a fegyverszünethez és provizóriumhoz tartván magát. A MNT tehát szembeszállt a Szerb Nemzeti Tanács azon törekvéseivel, hogy 1.) lefegyverezze a magyar nemzetőrséget, és 2.) hogy folkozatosan átvegye a postát és a többi közhivatalt. A Magyar Nemzeti Tanács még egy olyan szélsőséges javaslatot is elfogadott, hogy a szerb nemzetőrség úgynevezett „túlkapásai” ellen tiltakozást jelentsen be mind a szerb hadsereg parancsnokánál — a hadsereg ugyanis már bevonult Becskerekre, és átvette a katonai hatalmat —, mind pedig a kormánybiztosnál, a temesvári hadosztályparancsnoknál, valamint magánál a pesti kormánynál is. Együttal felhívta a népet, hogy ne ismerje el polgári hatalomnak a Szerb Nemzeti Tanácsot, és tagadja meg az engedelmességet. A SZNT és a MNT együttműködése tehát csak addig tartott, amíg a forradalmi hangulat megkövetelte azt. Amint a szerb hadsereg véglegesen biztosította az új rendszert, útjaik különválnak, mert mindegyik tanács magának akarta a hatalmat.

Szólnom kell röviden a MNT nemzeti és szociális összetételéről, valamint arról, milyen kapcsolatokat tartott fenn a különböző hatósági szervekkel. Az első nemzeti tanácsba magyarokat és németeket választottak. Többségük a polgárság köréből került ki, noha néhány magyar és német szocialistát is találunk tagjai között. (Ott van Binder, a későbbi kommunista vezető, Macelka, az egyetlen aktív szocialista a tanácsban, ellenkezőleg, jobboldali volt.) Csakhogy ezek, Macelkán kívül, passzívok voltak, és nem viseltek semmilyen tisztséget a MNT-ban. A MNT feloszlása előtti utolsó napon a szerb hadsereg parancsnoka kívánságára kiváltak a németek, és megalakították a saját német nemzeti tanácsukat, ámde ez — mint ahogy akkor már a Magyar Nemzeti Tanács sem — nem játszott semmiféle szerepet. Ebben a második, szűkebb MNT-ban még akadt néhány munkás, de már egyetlen ismert szocialista sem.

Ezzel szemben érdekes, hogy a MNT bizonyos folytonosságot képviselt a régi és az új polgári hatalom között. A régi apparátus főbb képviselői — a főispánon kívül, akit leváltottak —, tehát, az allspán, polgármester, rendőrkapitány továbbra is ellátják tisztjüket, és együttműködnek a MNT-csal. Javaslatoikat tesznek, referálnak, feladatokat kapnak a tanácstól, mi több, a rendőrkapitány alapítja meg az őrséget is, melynek parancsnokai az osztrák—magyar hadsereg főtisztjei. Annak az egy-két munkásnak a befolyása tehát minimális volt, mert a tanács úgyszólván csak tömegbázisa, új alapja volt a régi apparátusnak. Egyfajta kéthatalmi rendszerről van itt szó tehát, és ha tekintetbe vesszük, hogy a MNT nemcsak az új pesti kormánnyal, a magyar hatalom régi apparátusával és az ugyancsak új temesvári magyar hatósággal tartotta fenn a kapcsolatot, hanem a szerb hatóságokkal is: a helyőrségi parancsnoksággal, a Novi Sadon székelő Népi Kormányzattal és a Belgrádi kormánnyal, sőt Zágrábbal is, — akkor ezt az állapotot

háromhatalmi rendszernek is mondhatnánk, melynek egyes pillérei a következők: 1. a nép (a mozgalmak, népgyűlések), 2. a régi és új magyar hatóságok és 3. a különféle szerb hatóságok, a provizórium ideje alatt.

3.

Alkárcsak Becskereken, a szerbség Pancsován sem engedelmeskedett a városi előljáróság és a MNT felszólításának, hanem itt is megalakította a külön Szerb Nemzeti Tanácsot. Ha a becskereki MNT esetében a legtisztább formában kísérhettük figyelemmel azt a tanács típust, melyben a szociális, ellenforradalmi, polgári mozzanat jóval kifejezettebb a nemzetinél, a pancsovai SZNT esetében, ellenkezőleg, meglehetősen tisztán és világosan kirajzolódnak a szerb nemzeti célok, az egyesülésre és a különálló szerb hatalom megteremtésére irányuló törekvés elemei is, noha — magától értetődően — itt is jócskán kifejezésre jut a polgári társadalmi rend továbbéltetésének törekvése.

A pancsovai városi előljáróság, a főispánnal, a régi magyar közhatalom vezetőalakjával az élén, két rendkívüli ülést tartott a szerb hadsereg közeledésének időszakában. Már a második ülésen a nemzeti tanács megalakításáról határoztak, melybe az összes nemzetiségek és osztályok képviselőit meghívták (mind a szerbeket, németeket és magyarokat, mind pedig a polgárságot, a proletariátust és a hadsereget). A szerb polgárok megtagadták, hogy részt vegyenek a közös tanácsban, ehelyett megalakították a saját nemzeti tanácsukat, de nem hívták meg a proletariátus képviselőit! A különállás ellenére a SZNT mégis elhatározta, hogy állandó kapcsolatot tart fenn a Magyar Nemzeti Tanáccsal, legalább a közös érdekű kérdésekben, „mint amilyen a személyi és vagyonbiztonság, valamint a közellátás”, mely utóbbi természetesen megint csak a „vagyonbiztonsággal” függött össze. Minthogy a veszélyeztetett polgári rend megőrzéséről volt szó, a szerb polgárság részben magáévá tette a MNT-nak még azt a javaslatát is, „hogy a polgári rendőrség kötelékébe vegyék fel az összes eddigi rendőri szervezetet, a csendőrséget, a határrendőrséget is”. Csupán a határrendőrséget meg a nyomozókat utasította el, viszont a rendőrség mellett, legalábbis ideiglenesen, befogadta a csendőrséget, mely pedig szintén a régi szerbfaló politikai rendőrség tartozéka volt. A SZNT a pesti kormánnyal és az országos magyar nemzeti tanáccsal is együttműködött, s éppen a helyi magyar nemzeti tanács közvetítésével fordult Pesthez a szerb politikai elítéltek, mint pl. Vasa Stajić szabadlábra helyezése ügyében, aki különben akkor már Zágrábban tartózkodott, miután még október végén megszökött a börtönből. A SZNT tehát elismeri a (rég és új) magyar hatalmat, mégis önálló szervezetet alakít, mert sajátos céljai vannak, melyeknek elérésére saját karhatalmat is szervez: a szerb nemzetőrséget Delić ezredes parancsnoksága alatt. Utólag fogadták be a SZNT-be a szerb nemzeti ifjúság képviselőit, akik többnyire a Stajić-féle „újszerb” ifjúsági szervezet tagjai voltak, és főleg a felszabadulás és az egyesülés céljait tartották szem előtt; ezenkívül a szerb szocialisták határozott követelésére fölvettek a tanácsba egy szerb szocialistát is, csak egyet, míg a MNT-ban többen is voltak. Az ifjúság már akkor felvette a kapcsolatot a szerb hadsereggel, amikor az még Szerbiában,

a Duna túlsó partján volt, és Pancsovára hívta, hogy ezzel is meggyorsítsa az egyesülés folyamatát. Ámde a szerb hadsereg behívásának sem az egyesülés volt az egyedüli célja, hanem az is, hogy segítségével elfojtsák a forrongást. Ez a célzat világosan kitetszik az egyik ülés jegyzőkönyvéből, mely a falvakban észlelt nagyobb nyugtalanságról és „kilengésekről” számol be. Ez a jegyzőkönyv a következő tényeket állapítja meg: „Minthogy sok községben nagyobb szabású kilengésekre került sor, a tanács mérlegelte azt a szükségletet, hogy minél előbb behívja az antantcsapatokat (sic!), melyek helyreállítanák a rendet és a békét.” Ez a jegyzőkönyv a későbbiekben mégis megállapítja: „Csenta község (teljes zűrzavar), Opovo (rend van), Dolovo (békés), Crepaja (a politikai hatalom megbuktatása után ügyintéző hatóság alakult).” Ez a helyzet a Szerb Nemzeti Tanács állásfoglalását is meghatározta, amennyiben mindaddig nem kívánt nyilatkozni egyik politikai hatalom mellett sem, amíg a városba be nem vonult a szerb hadsereg; ellenkezőleg arra törekedett, hogy fönntartsa a kapcsolatokat a Magyar Nemzeti Tanáccsal. Innen van az, hogy a Szerb Nemzeti Tanács képviselője, amikor a főispán felszólította, hogy nyilatkozzék politikai állásfoglalásáról, azt felelte, hogy a tanács még nem foglalkozott ezzel a kérdéssel, pedig akkor már elhatározták, hogy a Szerb Nemzeti Tanács melyik tagja és hol fogadja majd a szerb hadsereget. Így válaszolt annak ellenére is, hogy a SZNT állandó kapcsolatot tartott fenn a szerb falvakkal a szerb nemzeti tudat élesztgetése céljából. Ezt a kétős jellegét a SZNT megtartotta egészen addig az ülésig, amelyen az ifjúság vezére már arról számolhatott be, hogy a szerb hadsereg átkelt a Dunán és „bevette Pancsovát”, és amikor a SZNT a városháza épületébe költözött, s ezzel jelképesen is átvette a polgári hatalmat. A forradalmi kísérletek letörése végett tehát, a SZNT-nak egészen a szerb hadsereg bevonulásáig együtt kellett működnie a régi és az új magyar hatóságokkal, s hogy ez így van, tanúsítják maguk a SZNT meg az ifjúsági szervezet tagjai és vezetői, így pl. Miloradović vagy Bora Tomić. Utóbbi pl. az ifjúság feladatairól szóló itt következő szavaiban: „Nem volt katonaság, de voltak olyan emberek, akik raboltak és gyilkoltak. Jöcskán volt mindenféle zavargás, kilengés, melyek már-már a lázadás színezetét öltik.” Ezért megszületett a döntés, hogy a vagyonbiztonság megóvása végett meg kell alakítani a nemzetőrséget, „mely majd fenntartja a rendet és békét”, s „amely a vagyonbiztonság őre (lesz)”, később pedig majd átadja a hatalmat azoknak, akik a szerb nép szabadságáért harcolnak. A Pancsovára bevonuló szerb csapatok parancsnoka is ezt tanúsítja első rendeletével: „A rend és biztonság érdekében elrendelem”, majd a továbbiakban hozzáfűzi: „a személyi és vagyonbiztonság szavatolva”. Ám ugyanez az Aračić százados, amelyet, hogy elrendeli, hogy a nép szolgáltassa be a fegyvert, a következőket is bejelenti: „A hatalmat és a város igazgatását a SZNT kezébe tettem le.”

Azzal, hogy a hatalmat a SZNT kezébe — tehát kizárólag a szerb polgárság kezébe — tették le, új szakasz kezdődik a Tanács tevékenységében. Ez az új polgári hatóság kiépítésének szakasza, mely mindaddig tart, amíg a SZNT létezése nem válik feleslegessé, és amikor városi hatóságként viselt szerepét átveszi az új, pontosabban újjászervezett városi előljáróság, amelyben most már képviseltette magát a többi nemzetiség meg a proletariátus is, ámde mindenképpen az új helyzet

kényszerére. Ennek az új helyzetnek a fejlődéstörténetére kell most rátérnem, november 8-ától, azaz a szerb csapatok bevonulásától kezdve a SZNT 1919. január elején történt megszüntetéséig.

A SZNT már november 9-én hozzálátott nemcsak a városi helyi hatóság, hanem Dél-Bánát egy részének közigazgatási megszervezéséhez is. A környező falvakkal való kapcsolatát szüntelenül tovább ápolva, kiterjeszti illetékességét a nem szerb lakta helységekre is. A pancsovai SZNT ily módon átvette a hatalmat a magyar lakta Debelyacsán is, mégpedig a magyar polgári nemzeti tanácstól, amely — egy éles osztályharc folyamatában — akkor már felváltotta a korábbi proletár nemzeti tanácsot ebben a községben. Csentán, Oprovón, Brestovacon, Farkasdinon stb. kívül a SZNT kiterjeszti illetékességét Franzfeldre, Jabukára (németek), Kovađićára (szlovákok), Uzdinra (románok), Vojlovicára (magyarok és szlovákok), Szkorenovára (magyarok) és így tovább. Az első lépés itt is, akárcsak Tomaševacon, Botošon, Idivoron, Padinán, Crepaján stb., az volt, hogy begyűjtötték a fegyvert (hogy kiússák a nép kezéből), a második lépés pedig a megadóztatás volt, részben a szerb polgárság, sőt egyes olyan egyének javára, akik a hatalom hordozói is voltak egyúttal. Így például bizonyos személyeknek juttatták a pálinkafőzés, a halászat és a kommunális gazdálkodás néhány más ágazatának kihasználási jogát, sőt a töltések karbantartását is! Mivel az adóból tartották el a város új katonai alakulatait is, hamarosan feleslegesnek mutatkozott a szerb nemzetőrség létezése, annál is inkább, mert a rendőrség olcsóbb volt. A hadsereg rekvirált is; ezenkívül az új hatalom még egy új, súlyos terhet rakott a nép vállára — az ingyenes közmunkát, a kulukot.

Sok pénzt emésztett fel a munka nélküli frontkatonáknak juttatott állandó segély is, ezért határozatba tették, először, hogy a segélyt jelentősen csökkentik, másodszer pedig azt, hogy pénzsegély helyett munkát találnak a volt katonáknak, „mert van, aki nem akar kulukra járni, az ilyent hús korona fizetésére kell kötelezni, és abból fizetni azt a kétszáz munkást (sic!)”. Azonban a munkanélküliség kérdésének megoldására ez az összeg is kevésnek bizonyult, ezért azokat is megadóztatták, akik a háború alatt (a monarchiában) hadikölcsönt jegyeztek. Ez sem segített, mert magában a városban is 1200 volt harcos telepedett meg munka és megélhetés nélkül.

Mindez elégedetlenséget, új meg új nyugtalanságot, új formában megnyilvánuló ellenállást szült! A nép már novemberben ismét rejtegetni kezdi az élelmiszereket, egyéb árucikkeket, melyeket különben elrekviráltak volna — fizetség, sőt minden elismervény nélkül. „Ez nem lesz jó; a katonaság számára semmit sem lehet majd beszerezni” — állapítja meg a Tanács, és olyan határozatot hoz, hogy a lefoglalt árucikkekért fizetni kell, pénzben vagy legalább elismervénnyel, mert a gazdasági realizmus már összeütközésbe került magának a szerbségnek a lelkében is a kivívott nemzeti szabadság felett érzett lelkesedéssel. Újból zavargásokról érkeznek hírek Kovinból, sőt Borčáról is, onnan, ahol már 1914 szeptemberében fegyvert követelt a nép Belgrádtól, hogy harcolhasson a főliszabadosulásért és egyesüléséért. A kuluk-ügyet is rendezni kellett, mert vele szemben is ellenállás nyilvánult meg. A nép már szervezi (a különben azonnal betiltott) gyűléseit, hogy szembe szálljon az új rendeletekkel. Az új hatalom így kényszerül rá, hogy a SZNT soraiba felvegye — követelésükre — a szocialistákat is, úgyhogy

— s ez jellemző — a szocialisták éppen akkor vesznek részt először a SZNT munkájában, amikor a parasztoknak és a szocialistáknak a kulukra tett panaszai szerepelnek napirenden!

A városon és falun fellángolt új osztályharc, az ismételt nyomás most már az új, szerb hatalomra azt eredményezte, hogy a feloszlátott SZNT helyett ismét megalakították a városi előjáróságot, a bővített városi szenátust, melyben most már a nem szerb nemzetiségűek és a proletariátus is helyet kaptak, noha olyan kulcs szerint, hogy a hatalom azért továbbra is a szerb polgárság kezében maradt. Úgy határoztak ugyanis, hogy ebbe a testületbe 55 szerb (10 értelmiségi — doktor, 22 kereskedő, 15 földműves és 8 szocialista) kerüljön be, az „idegenek” (!), azaz a helyi magyarság, németek és románok közül pedig 16 polgár és 1 szocialista. Valójában — a választások eredményeképpen — a bővített szenátusnak 74 tagja lett. Ebből 16 volt a szocialista — tekintet nélkül a nemzetiségre (köztük Hartman és Dumedaszević későbbi kommunista vezetők), továbbá 13 magyar és német nemzetiségű polgár. Más szavakkal: a bővített szenátusnak 45 szerb és 13 magyar meg német tagja volt (= 58), a 16 szocialistán kívül. Százalékokban kifejezve a szenátus összetétele így alakult: szerbek — 60,8% más nemzetiségű polgárok 17,5%, szocialisták 21,6%. A néptömegek korábbi és ismételt nyomása tehát mégis azt eredményezte, hogy némileg demokratizálják a hatalmat, bizonyos fokig kiterjesszék azt a proletariátusra és a nemzetiségekre is, noha túlsúlyban, abszolút többségben most is a szerb polgárság volt. Így jött létre az új hatalom az egyesült országban az osztályok és nemzetek közötti belső viszonyok és erőviszonyok alapján, a forrongásnak, a régi és új nyugtalanságoknak a folyamataiban, melyben a nagy októberi események hatása is közrejátszott.